

KRÁTKÁ SDĚLENÍ

PŮSOBNÍ MOŽNOSTI JADERNÉHO KONFLIKTU NA PSYCHIKU DĚTÍ A MLÁDEŽE

LUCIE

DOBEŠOVÁ - URBANOVÁ

filozofická fakulta UK, Praha

MILAN KOŘÍNEK

Psychologický ústav ČSAV,

Praha

„Náš svět stojí tváří v tvář krizi, kterou si, bohužel, ještě neuvědomili ti, kdo disponují mocí a rozhodováním v zájmu dobra či zla. Probuzená energie atomu změnila vše kromě našeho způsobu myšlení, a tudíž spějeme k neodvratné katastrofě. My, vědci, kteří jsme uvolnili tuto nezměrnou sílu, neseme velkou zodpovědnost v boji za mír, za to, aby atomová energie sloužila člověku a ne jeho zničení.“

A. Einstein

Důležitým činitelem řešení otázky výchovy k míru je vhodné podchycení a optimální ovlivňování názorů na otázky války a míru člověka a celé společnosti. Psychologické problémy jsou zde spojeny zejména s osobností a činností subjektu, především však s její hodnotovou regulací, se zaměřením na mládež a její specifiku.

V tomto smyslu bylo provedeno šetření, které proběhlo v březnu až květnu 1987 metodou dotazování. Byl k tomu upraven dotazník podle J. P. Jensa (1986), který vycházel z původní americké verze J. Goldenringa a F. Doctora.

V první části měli respondenti uvést tři skutečnosti, které je v současné době nejvíce znepokojují. V části druhé hodnotili na čtyřstupňové škále u 20 položek míru jejich potenciální hrozby (tj. jak velké obavy u dotazovaných daný jev dané situaci vyvolává). Kromě položky jaderná válka obsahoval výčet např. tyto další položky: smrt rodičů, onemocnění rakovinou,

nezaměstnanost, znečištění prostředí, finanční těžkosti rodiny, propadnutí drogám, vlastní smrt atd. V části třetí vybírali respondenti z uvedeného seznamu položek čtyři, které je zvláště znepokojují, a závěrečná, čtvrtá část byla věnována vlastním úvahám, poznámkám a připomínkám. Hlavní cíl šetření — zmapovat, jak dotazovaní prožívají hrozbu jaderné války — nebyl vyšetřovaným sdělen, aby nedošlo k případnému ovlivnění odpovědí.

Výzkumný soubor tvořilo 800 chlapců a děvčat z Prahy, Středočeského a Jihočeského kraje ve věku od 12 do 23 let. Pro další zpracování byl vybrán vzorek 400 respondentů (173 chlapců a 227 děvčat) ve věku od 13 do 22 let ze dvou ročníků základní školy (7. a 8. třída), čtyř ročníků střední školy (gymnázium, konzervatoř, SOU zdravotnické) a čtyř ročníků vysoké školy.

VÝSLEDKY VÝZKUMU A DISKUSE

V první fázi výzkumu nám šlo především o srovnání našich výsledků s dostupnými daty z paralelních zahraničních šetření. Šlo o výzkum prováděný s dánskou a italskou dětskou populací (a částečně i výzkumu z USA a SSSR).

1) Při zpracování odpovědí v první části dotazníku pro nás bylo stěžejní postižení vývoje struktury podané odpovědi vzhledem k věku respondentů (získané odpovědi byly členěny podle dominantních charakteristických znaků). Kontinuitu změn ukazuje následující příklad.

Studenti Vysoké školy zemědělské — pořadí nejčastěji se vyskytujících obav:

1. ročník (průměrný věk 19 let)
 1. místo: studijní problémy, škola
 2. místo: napjatá mezinárodní situace, nebezpečí jaderné války
 3. místo: znečištění životního prostředí

2. ročník (průměrný věk 20 let)

1. místo: studijní problémy, škola
2. místo: napjatá mezinárodní situace, nebezpečí jaderné války
3. místo: mezilidské vztahy

3. ročník (průměrný věk 21 let)

1. místo: napjatá mezinárodní situace, nebezpečí jaderné války
2. místo: znečištění životního prostředí
3. místo: zdravotní stav můj a mých blízkých

4. ročník (průměrný věk 22 let)

1. místo: studijní problémy, škola
2. místo: napjatá mezinárodní situace, nebezpečí jaderné války
3. místo: znečištění životního prostředí, AIDS.

Uvedený výčet naznačuje, že vedle problémů týkajících se školy, studia, představují otázky napjaté mezinárodní situace a nebezpečí jaderné války nejfrekventovanější a nejúzkostněji prožívanou oblast obav a znepokojení. U dětí a mládeže mladší věkové kategorie (základní a střední škola) byly zmíněné obavy z války ještě daleko vyhrcovanější (figurovaly vždy na prvním místě).

2) Druhá část dotazníku tvořila stěžejní část výzkumu, jelikož poskytovala možnost srovnání výsledků s paralelními dánskými a italskými šetřeními.

V dánském výzkumu autoři hodnotili význam každé položky jako procentuální vyjádření počtu respondentů, kteří daný jev označili jako středně až silně znepokojující (tj. 3. a 4. pořadí).

Výsledky:

1. místo — jaderná válka (82 % dotazovaných)
2. místo — smrt rodičů (80 % dotazovaných)

3. místo — být vážně nemocen nebo zmrzačen (73 % dotazovaných)
4. místo — nezaměstnanost (72 % dotazovaných)
5. místo — odpad z jaderných elektráren (71 % dotazovaných).

V našem šetření jsme zaznamenali toto pořadí:

1. místo — smrt rodičů (89 % dotazovaných)
2. místo — jaderná válka (86 % dotazovaných)
3. místo — být vážně nemocen (82 % dotazovaných)
4. místo — znečištění prostředí (84 % dotazovaných)
5. místo — onemocnět rakovinou (64 % dotazovaných).

Tyto výsledky se ovšem vážou k celému výzkumnému vzorku, tj. věkovému rozmezí 13 až 22 let. V dánské analogii byly dotazovány pouze děti ve věku od 13 do 17 let, proto částečně uvádíme i odpovídající výsledky u české populace (tj. 13—17letí z našeho výzkumného vzorku):

1. místo — smrt rodičů (96 % dotazovaných)
2. místo — jaderná válka (90 % dotazovaných)
3. místo — být vážně nemocen (84 % dotazovaných).

Pořadí položek se sice neliší, ale jejich frekvence je znatelně vyšší. Lze z toho usuzovat na celkově vyšší úzkostnost u nižších věkových kategorií. Zároveň je možné provést srovnání s empirickým šetřením na dánské populaci, jehož výsledky naznačují, že české děti vyjádřily vyšší stupeň úzkosti.

Srovnání pořadí všech položek s paralelním výzkumem poskytlo ještě další zajímavé závěry. Zatímco některé položky skórovaly v obou šetřeních velmi podobně (např. položky „být

ošklivý“, „být odsouzen do vězení“ a „odstěhovat se jinam“ se shodně objevily na posledních třech místech stupnice), jiné se významně odlišovaly. Největší rozdíly byly zaznamenány u položek: „hlad ve světě“ (dánský výzkum — 6. místo, český výzkum — 21. místo), „dostat špatné známky ve škole“ (dánský výzkum — 14. místo, český výzkum — 6. místo), „propadnout drogám“ (dánský výzkum — 7. místo, český výzkum — 16. místo) a „nezaměstnanost“ (dánský výzkum — 4. místo, český výzkum — 17. místo). Tyto údaje nastiňují rozdílnost struktur obav u průměrné dětské populace v Dánsku a Československu.

Pro srovnání uvádíme ještě výsledky italského šetření:

1. místo: smrt rodičů
2. místo: být vážně nemocen nebo zmrzačen
3. místo: hlad ve světě
4. místo: jaderná válka,
5. místo: nezaměstnanost.

Předložená data korespondují s rozdílností kultur a společenskohistorických podmínek v jednotlivých zemích.

3) Třetí část dotazníku byla podrobně zpracována pouze u dílčí části výzkumného vzorku, konkrétně u 3. ročníku střední školy (průměrný věk 17 let). V tomto případě byly výsledky zcela shodné s daty z dánského šetření:

1. pořadí — smrt rodičů (položku vybralo 79 % dotazovaných, z toho 48 % ji zařadilo na 1. místo)
2. pořadí — jaderná válka (58 % dotazovaných, z toho 71 % na 1. místo)
3. pořadí — onemocnět rakovinou (54 % dotazovaných, z toho 15 % na 1. místo)
4. pořadí — vlastní smrt (33 % dotazovaných)
5. pořadí — znečištění prostředí (25 % dotazovaných).

Položka „jaderná válka“ sice není ve výčtu nejfrekventovanější, ale pokud se v něm vyskytne, bývá daleko častěji zařazována na 1. místo než položka „smrt rodičů“. Z toho lze usuzovat na naléhavost negativního úzkostného prožitku týkajícího se hrozby jaderné války.

4) Čtvrtá část dotazníku byla věnována volné otázce — připomínkám a zamýšlením. Její zpracování nás dovedlo k těmto závěrům:

Respondenti se podle svého přístupu k řešení problematice dělili do několika skupin. Někteří unikali od závažných otázek k bagatelizaci či přímému útoku proti dotazníku („...nemám strach z ničeho...“, „...spíš nám dejte test na to, co dělá lidem radost...“, apod.), většina se ovšem nad daným problémem vážně zamýšlela. Některé poznámky obsahovaly filozofické úvahy od těch nejobecnějších („...co je to vůbec násilí?...“) a nejkomplicitnějších („...celý je to moc složitý...“), až po zcela konkrétní výklad o lidské povaze („...člověk je prostě sobec...“, „lidi jsou k sobě hrozně lhostejný...“) a ztrátě smyslu života a o obavách z budoucnosti lidstva (především v souvislosti s VTR a znečištěním životního prostředí). Rezignace a pasivita se projevovala ve výrociích typu: „...život je pes...“, „...my to stejně nevyřešíme...“ apod. Na druhé straně řada dotazovaných (spíše dívky než chlapci a spíše mladší věkové kategorie) vyjádřila optimistický pohled na situaci („...lidi se přece nějak musejí dohodnout...“).

Z Á V Ě R

Předkládané výsledky výzkumného šetření jsou dílčím příspěvkem k objasnění velmi složité a aktuální problematiky, diskutované dnes nerůznějšími vědeckovýzkumnými týmy na celém světě. Otázky války a míru, mož-

Pro lepší ilustraci uvádíme některé průměrné hodnoty zjištěné na třech ZŠ, dále na gymnáziu a VŠ

	ZŠ Londýnská		ZŠ Josefská		ZŠ Smolkova			Gymn. J. Keplera	Ped. f. UK
	8.A	8.B	8.A	8.B	6. tř.	7.B	8. tř.		
1. Onemocnět rakovinou	3,12	3,31	2,76	3,46	3,54	3,22	3,00	2,94	2,96
2. Být odsouzen do vězení	3,00	2,65	2,34	2,73	2,96	2,74	2,70	1,94	1,50
3. Propadnout drogám	3,48	3,31	2,88	3,46	3,37	3,37	3,00	2,15	1,33
4. Být neoblíbený	2,33	2,62	2,42	2,63	2,62	2,44	2,70	2,56	2,17
5. Nezaměstnanost	2,77	2,34	2,26	2,86	2,51	3,14	2,82	1,88	1,43
6. Odstěhovat se jinam	2,29	1,93	1,88	2,03	2,14	2,18	2,94	1,94	1,94
7. Otěhotnět nebo přivést někoho do jiného stavu	2,58	3,31	2,23	3,23	2,07	2,81	2,41	2,73	2,13
8. Jaderná válka	3,64	3,31	3,50	3,76	3,77	3,62	3,41	3,11	3,15
9. Být ošklivý	2,32	2,51	2,26	2,33	2,77	2,44	2,58	2,18	1,86
10. Rozvod rodičů	3,03	3,03	3,19	3,20	3,70	3,48	3,41	2,62	2,09
11. Znečištění prostředí	3,12	3,27	3,50	3,03	2,62	2,85	3,05	3,13	3,01
12. Stát se obětí násilí	3,09	3,31	3,19	3,46	3,51	3,51	3,11	2,52	2,60
13. Smrt rodičů	3,77	3,80	3,34	3,80	4,00	3,92	3,94	3,58	3,45
14. Odpad z jaderných elektráren	2,87	2,96	3,00	2,96	3,11	3,18	2,58	2,62	2,74
15. Vlastní smrt	3,19	3,27	2,84	3,16	3,66	3,22	3,17	2,39	2,72
16. Stát se obětí dopravní nehody	3,06	3,20	2,96	3,23	3,48	3,22	3,20	2,71	2,84
17. Být vážně nemocen nebo zraněn	3,51	3,24	3,26	3,56	3,51	3,62	3,70	3,20	3,53
18. Finanční těžkosti rodiny	2,80	2,75	2,42	2,80	3,11	2,85	2,41	2,33	2,37
19. Hlad ve světě	3,03	3,24	3,19	3,03	3,14	3,37	3,23	2,28	2,29
20. Dostat špatné známky ve škole	3,22	2,58	2,61	2,86	2,81	2,85	2,64	2,56	2,29

(Poznámka: u každé z dvaceti položek se respondenti vyjadřovali, jak je která položka znepokojuje — následujícím způsobem: 1 - vůbec, 2 - trochu, 3 - středně, 4 - silně).

nosti jaderného střetnutí mocností, otázky bezpečné budoucnosti lidstva jsou dnes v centru zájmu většiny obyvatel Země. Jejich řešení předpokládá spolupráci v širokém mezinárodním měřítku, jak se o to snažíme v našem transkulturálním srovnání.

Dosažené výsledky navíc potvrdily, že uvedená metodika poskytuje řadu zajímavých údajů a podnětů nejen ve vztahu k centrální zkoumané problematice (tzn. jaderné hrozby), ale také k některým jiným okruhům.

РЕЗЮМЕ

Воздействие существования возможности ядерного конфликта на психику молодежи и детей

Л. Урбанова-Добешова, М. Коржинек

Исследования, проведенные в разных странах подтверждают наличие во всем мире отрицательного воздействия существования угрозы ядерной войны на человеческую психику и переживания.

В нашем исследовании мы использовали модификацию анкеты профессора Йенсена, который на основе иерархизации страха и опасений определяет переживания молодежи и детей по отношению к угрозе ядерной войны и угрозе миру во всем мире. Исследования прово-

дились между 800 мальчиками и девочками из Праги, Среднечешского и Юго-чешского краев (возраст от 12—23 лет). Результаты исследования особенно по сравнению с параллельными зарубежными исследованиями подтвердили предположения, что угроза войны представляет собой один из важнейших источников страха и опасений нашего молодого поколения.

SUMMARY

The psychological effects of possible nuclear conflict on children and youth

L. Urbanová-Dobešová, M. Kořinek

Studies in various countries confirm the globally perceptible negative impact of the threat of nuclear on human psychology and experience.

Our study uses a modified questionnaire by J. P. Jensen which — through hierarchical arrangement of fears and anxieties — sets out to map the way children and youth experience these feelings in relation to the threat of nuclear war and a threat to global peace. The sample comprised 800 boys and girls from Prague, Central and South Bohemia regions (aged 12—23). The results (especially when compared with parallel studies abroad) confirmed the assumption that the war threat is one of the main sources of anxiety and fear within our young generation.